

УДК 378.018.8:376-056.264-051

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183290>

СВІТЛАНА ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ТИПОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ

У статті розкриті типологічні ознаки інформаційно-освітнього середовища у системі професійної підготовки майбутніх логопедів (типи, функції, вимоги, структура). Окреслені вимоги щодо формування та використання інформаційно-освітнього середовища у підготовці майбутніх логопедів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: типологічні ознаки; структура; функції; вимоги; інформаційно-освітнє середовище; система професійної підготовки; майбутні логопеди

У кінці ХХ століття людство вступило в стадію розвитку, що отримала назву постіндустріальне, або інформаційне суспільство, яке відрізняється швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій.

Ідеться про необхідність зміни змісту освіти на основі нових можливостей освітнього середовища, зокрема інформаційно-освітнього, про оволодіння інформаційною культурою, як одного зі складників загальної культури людини.

Незважаючи на те, що трактування поняття інформаційно-освітнього середовища потребує доопрацювання й уточнення, деякі питання створення та використання такого середовища порушувалися в дослідженнях (С. Атанасян, М. Башмаков, Д. Гагаріна, Я. Галета, Н. Гунько, А. Гуржій, Р. Гуревич, Р. Гурниковська, Т. Єщенко, М. Жалдак, Ю. Жук, І. Захарова, Л. Макаренко, Н. Молоткова, С. Мякишев, Е. Оспеннікова, Г. Путилов, О. Сисоєва, І. Смирнова, В. Шевченко, В. Ясвін, С. Ясинська та ін.). Науковці вважають, що необхідна розробка теоретичних підходів і вимог для створення та використання інформаційно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі, а також для подальшого входження такого середовища до складу загальнодержавного інформаційного освітнього простору.

Метою статті є встановлення вимог щодо формування та використання інформаційно-освітнього середовища у підготовці майбутніх логопедів у закладах вищої освіти. Досягнення мети вирішується на основі розв'язання таких завдань: розкриття вимог до створення інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти та виявлення нових можливостей освітнього середовища, зокрема інформаційно-освітнього.

Глобалізація суспільних процесів, стрімкі зміни інформаційно-комунікаційної інфраструктури призвели до того, що суспільство висуває нові вимоги до шляхів отримання й передачі знань, і тієї ролі, яку відіграє людина в цих процесах. Одним з актуальних напрямів реформування сучасної системи освіти є системна інтеграція інформаційних і комунікаційних технологій в освітній процес і в управління освітою. У ході реформування на перший план виходить завдання принципово нового конструювання змісту й організації навчального матеріалу, педагогічної діяльності викладача і навчальної роботи студента в інформаційно-освітньому середовищі.

Як зазначає С. Атанасян, системний підхід до інформатизації, реалізований у вищому навчальному закладі, може відіграти роль зразка для майбутніх педагогів, подальша професійна діяльність яких істотно сприятиме ефективній інформатизації всієї системи освіти (Атанасян, 2009, с. 12).

Необхідні однотипні вимоги й рекомендації, які спростили б її створення і використання, дозволили б вибудувати методологію підготовки логопедів до роботи в умовах системної і комплексної інформатизації.

Такою системою може бути інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу, що включає сукупність комп'ютерних засобів і способів їх функціонування, які використовуються для реалізації освітньої діяльності.

Г. Беляєв (Беляєв, 2000), І. Захарова (Захарова, 2003) визначили типологічні ознаки освітнього середовища з метою виокремлення в ньому інформаційного ресурсу.

До найбільш значущих ознак інформаційно-освітнього середовища О. Соколюк відносить такі: засіб розвитку самостійної роботи студентів; педагогічні основи розвитку середовища вищого навчального закладу; теоретичні засади становлення педагога в цьому середовищі; система формування готовності вчителів до його конструювання; дидактичні умови розвитку дистанційної освіти в інформаційному просторі педагогічного університету; дистанційна підтримка освітньої діяльності педагогів у цьому середовищі; його предметний сегмент (Соколюк, 2016, с. 263).

Н. Молоткова, (2002), О. Савельєва (2004) виявили характерні особливості інформаційно-освітнього середовища:

1) фіксованість інформаційного потенціалу освітнього призначення, що передбачає наявність певного обсягу інформаційного ресурсу розподіленого доступу, орієнтованого на предметну галузь. Користувачеві надається інформація про зміст, структуру, режим роботи з інформаційним ресурсом;

2) модифікованість інформаційного потенціалу освітнього призначення, що передбачає можливість санкціонованої зміни, доповнення, виключення певної частини інформації як у змістовому плані, так і його структури, режимів роботи з ним;

3) відкритість доступу до інформаційного потенціалу освітнього призначення передбачає можливість вибору будь-якої інформації з інформаційного ресурсу, реалізацію різних режимів роботи з ним, встановлених для користувача. Для цього користувачеві повинна бути надана можливість реалізації різних видів інформаційної взаємодії (e-mail, електронні телеконференції, chat);

4) інтерактивність інформаційної взаємодії, здійснюваної в інформаційно-комунікаційному предметному середовищі, що передбачає здійснення пошуку, відбору, застосування, передачі інформації;

5) наявність розвиненого каталогу посилань на додаткові ресурси з предметної галузі (Молоткова, 2002, с. 62);

6) перерозподіл потоків інформації – діалог викладача зі студентом опосередкований середовищем, яке виступає в ролі третього компонента навчання. Студент отримує можливість самостійної та індивідуальної роботи з навчальними програмами або базами знань, розміщеними на CD-дисках або безпосередньо в Internet; під час оформлення дослідних робіт та рефератів студент може використовувати програмне забезпечення, встановлене на локальному комп'ютері (текстові редактори, електронні таблиці, системи управління базами даних, HTML-редактори) (Савельєва, 2004, с. 67).

Пропоноване інформаційно-освітнє середовище вищих навчальних закладів задовольняє вимогам, що висуваються до його створення:

- системність і структурно-функціональна зв'язність подання навчального матеріалу;
- максимальна реалізація можливостей комп'ютерної візуалізації навчального матеріалу;
- можливість творчої самореалізації та моделювання;
- можливість самостійної постановки навчального завдання;
- модульність подання навчального матеріалу.

Спираючись на перелічені вище особливості й вимоги, що висуваються до створення інформаційно-освітнього середовища, опишемо функції та структуру функціонування пропонованого середовища.

Р. Гуревич вважає, що єдине інформаційне освітнє середовище має забезпечувати такі функції: інформаційну, що надає відкритий доступ до інформації, створює умови для інформаційного обміну; інтерактивну, що дозволяє реалізовувати внутрішньосистемні зв'язки; комунікаційну, що дозволяє підтримувати зв'язки «всередині», а також із «зовнішнім» інформаційним простором; координувальну, тобто фіксувати та представляти у взаємозв'язку зміст, який адресований різним суб'єктам; розвивальну, що забезпечує розвиток інтелекту, особистих творчих якостей; культуроформувальну, що пов'язана з інформаційною культурою; професійно-орієнтувальну, орієнтовану на профіль майбутньої професійної діяльності (Гуревич, Кадемія, Шевченко, 2012, с. 100).

Ефективність реалізації інформаційно-освітнім середовищем вищезазначених функцій залежить від його змістової і структурної організації.

Досліджуване інформаційно-освітнє середовище виступає як цілісне унікальне системне утворення, в якому переважне значення мають горизонтальні зв'язки між учасниками навчально-виховного процесу та окремими підструктурами. Тому так важливо виділити зі складу інформаційно-освітнього середовища ті його структурні утворення, впливаючи на які можна домогтися найвищої ефективності в досягненні цілей навчання і виховання.

Необхідні можливості для перерахованих вище потреб В. Ясвін надає за рахунок проектування в інформаційних середовищах таких компонентів:

– просторово-предметного: різноманітно і структурно складне освітнє середовище надає суб'єктам комплекс можливостей, провокуючи їх на прояв самостійності і вільної активності; організація зв'язності різних функціональних зон створює можливість суб'єктам педагогічного процесу сприймати різні види своєї освітньої діяльності як взаємообумовлені і такі, що соціально доповнюють один одного; взаємний зв'язок суб'єктів, що виникає у спілкуванні і спільній діяльності, не тільки впливає на результати діяльності, а й перебудовує саму людину, формує її особистісні якості;

– технологічного: засвоєння знань, умінь, навичок перетворюється з цілей освіти на засіб розвитку здібностей; суб'єкт-об'єктна взаємодія переходить у суб'єкт-суб'єктну; здійснюється саморозвиток особистості (Ясвін, 2001).

У процесі побудови інформаційно-освітнього середовища Р. Гуревич виокремлює такі складники: змістовий; організаційний; технологічний. До змістового складника віднесено: інформаційні масиви, що мають спрямовану навчальну та методичну підтримку навчального процесу, інформаційні масиви, що спрямовані на самоосвіту всіх користувачів системи інформаційного забезпечення, інформаційні масиви, що забезпечують правомірність, якість та своєчасність прийняття управлінських рішень та проведення моніторингових досліджень. До організаційного – єдину систему інформаційного забезпечення діяльності, що передбачає функціонування єдиного банку даних навчальної інформації, що забезпечує зберігання та підтримку інформаційних фондів, підрозділи, які виконують роль структуроутворювальних елементів, що забезпечують формування інформаційно-освітнього середовища, режими інформаційного обслуговування учасників навчального процесу, система інформаційного маркетингу, що передбачає: вивчення наявного попиту на навчальну інформацію; виявлення потреб у видах інформаційних послуг; визначення потенційного попиту на послуги та види навчальної інформації; знаходження оптимальних механізмів поширення освітньої інформації та реклами. До технологічного – систему засобів, що забезпечує проведення робіт з усіма видами навчальної інформації, яка включає механізми її обробки, збереження, оперативного пошуку та тиражування, розгорнуто систему засобів масової інформації, систему, що забезпечує введення в експлуатацію, сервісне обслуговування, ремонт і модифікацію використаних у роботі з освітньою інформацією технічних засобів (Гуревич, Кадемія, Шевченко, 2012, с. 95).

С. Л. М'якішев уявляє структуру інформаційно-освітнього середовища у вигляді п'яти взаємопов'язаних блоків: ціннісно-цільового, програмно-методичного, інформаційного, комунікаційного, технологічного (М'якішев, 2007).

Основними підсистемами інформаційно-освітнього середовища вважають (Атанасян, 2009; Гурниковська, 2006): адміністративну підсистему (забезпечує створення типових модулів, реєстрацію користувачів і наділення їх правами, встановлює ієрархію і взаємозв'язок між модулями); підсистему обліку (електронний відділ кадрів), що веде особисті справи користувачів усіх категорій; бібліотечну підсистему (електронна бібліотека), яка забезпечує накопичення, зберігання і видачу інформаційних ресурсів відповідно до повноважень користувачів і на умовах, що визначаються навчальним закладом; підсистему організації навчального процесу (електронний деканат), що формує навчальні групи, розклад занять, здійснює контроль за ходом навчального процесу тощо; підсистему автоматизованого контролю знань (тестова підсистема), яка забезпечує своєчасне отримання діагностичної інформації, підсистема статистики, що здійснює збір, зберігання і надання статистичних даних, протоколювання роботи; підсистема документування (реалізує видання всіх необхідних документів у «паперовій» формі) (Гурниковська, 2006, с. 34).

На наш погляд, у найбільш загальному вигляді компоненти інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти зводяться до такого забезпечення: матеріально-технічного та програмного, інформаційно-ресурсного, інформаційно-технологічного, методичного, організаційного та кадрового.

Виходячи з різних поглядів, можна сформулювати ряд основних вимог, які накладає на виробництво ресурсів інформаційно-освітнього середовища система підготовки майбутніх логопедів у вищих навчальних закладах.

1. Змістове наповнення інформаційних ресурсів середовища і методика навчання студентів з їх використанням повинні відповідати вимогам державних стандартів підготовки майбутніх логопедів.

2. Інформаційні ресурси, які створюються або відбираються для включення в інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу, повинні використовувати у своїй роботі проблемні й дослідницькі завдання, інтелектуальні навчальні підсистеми, завдання методичного характеру.

3. Інформаційні ресурси повинні передбачати автоматизацію таких видів навчальної діяльності, як пошук, збір, зберігання, аналіз, обробку та передачу відповідної інформації; автоматизацію розрахунків, проектування й конструювання, обробку результатів лабораторного експерименту; автоматизацію інформаційної обробки у процесі виконання контрольних завдань, складання звітів з виробничої практики, виконання курсових та кваліфікаційних робіт.

4. Інформаційні ресурси повинні містити засоби імітації та моделювання роботи складних об'єктів, протікання різних явищ і процесів у реальному, прискореному або сповільненому масштабах часу.

5. Інформаційні ресурси інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу повинні володіти відкритою системою візуалізації всіх вироблених розрахунків і повинні здійснювати підготовку студентів до майбутньої професійної діяльності у предметному віртуальному середовищі.

У будь-якому випадку всі ресурси й компоненти інформаційно-освітнього середовища вищого навчального закладу повинні враховувати потреби та особливості реалізованих методичних систем підготовки логопедів.

Отже, інформаційно-освітнє середовище – це сукупність різних підсистем: інформаційних, технічних та навчально-методичних, які забезпечують навчальний процес, а також учасників освітнього процесу. Інформаційно-освітнє середовище має інваріантність, формує різноманітність різних типів локальних середовищ; інформаційно-освітнє середовище виступає не тільки як умова, але і як засіб навчання й виховання. Воно не тільки проводить інформацію, а й впливає на учасника інформаційного процесу. Інформаційно-освітнє середовище існує як певна соціальна спільність, розвивальна сукупність людських взаємин у контексті соціокультурної адаптації людини до світу. Воно формується педагогічним колективом, державою і факторами зовнішнього оточення. Інформаційно-освітнє середовище є процесом діалектичної взаємодії на соціальному, просторово-предметному і психолого-дидактичних рівнях.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у використанні інформаційно-освітнього середовища в усіх формах організації освітнього процесу в системі професійної підготовки майбутніх логопедів.

Список використаних джерел

- Атанасян, С. Л. (2009). *Формирование информационной образовательной среды педагогического вуза*. (Дис. д-ра пед. наук). Москва.
- Беляев, Г. Ю. (2000). *Педагогическая характеристика образовательной среды в различных типах образовательных учреждений*. Москва: ИЦПШС.
- Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., & Шевченко, Л. С. (2012). *Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід*: навч. посіб. Вінниця: Планер.
- Гурниковская, Р. Ю. (2006). *Информационно-образовательная среда общенаучной подготовки студентов гуманитарных специальностей*. (Дис. канд. пед. наук). Ростов-на-Дону.
- Захарова, И. Г. (2003). *Формирование информационной образовательной среды высшего учебного заведения*. (Дис. д-ра пед. наук). Тюмень.
- Молоткова, Н. В. (2002). Дидактические принципы формирования образовательной профессионально-ориентированной среды подготовки специалиста сферы информационного бизнеса. *Информатика и образование*, 12, 72-77.
- Мякишев, С. Л. (2007). *Информационно-образовательная среда вуза как фактор формирования профессиональной компетентности будущих педагогов*. (Дис. канд. пед. наук). Киров.
- Савельева, О. А. (2004). *Развитие информационной и коммуникативной компетентностей в системе информационной подготовки студентов-психологов на основе информационно-образовательной среды*. (Дис. канд. пед. наук). Красноярск.

- Соколюк, О. (2016). Генеза поняття «інформаційно-освітнє середовище» – сучасний погляд. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 5, 260-267.
- Ясвин, В. А. (2001). *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва: Смысл.

References

- Atanasjan, S. L. (2009). *Formirovanie informacionnoj obrazovatel'noj sredy pedagogicheskogo vuza [Forming information educational environment of pedagogical university]*. (D diss.). Moskva [in Russian].
- Beliaev, G. Iu. (2000). *Pedagogicheskaja kharakteristika obrazovatel'noj sredy v razlichnykh tipakh obrazovatel'nykh uchrezhdenii [Pedagogical characteristics of the educational environment in different types of educational institutions]*. Moskva: ICGShS [in Russian].
- Hurevych, R. S., Kademiya, M. Yu. & Shevchenko, L. S. (2012). *Informatsiyni tekhnolohiyi navchannya: innovatsiynny pidkhd [Information technology learning: an innovative approach]*. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].
- Gurnikovskaia, R. Iu. (2006). *Informatcionno-obrazovatelnaia sreda obshchenauchnoi podgotovki studentov gumanitarnykh spetsial'nostei [Information and educational environment of general scientific training of the students of humanitarian specialties]*. (PhD diss.). Rostov-on-Don [in Russian].
- Zakharova, I. G. (2003). *Formirovanie informatcionnoi obrazovatel'noj sredy vysshego uchebnogo zavedeniia [Forming the information educational environment of a higher educational institution]*. (D diss.). Tyumen [in Russian].
- Molotkova, N. V. (2002). Didakticheskie printcipy formirovaniia obrazovatel'noi professionalno-orientirovannoi sredy podgotovki spetsialista sfery informatcionnogo biznesa [Didactic principles of the forming of an educational professionally oriented training environment of a specialist in the field of information business]. *Informatika i obrazovanie [Computer Science and Education]*, 12, 72–77 [in Russian].
- Miakishev, S. L. (2007). *Informatcionno-obrazovatelnaia sreda vuza kak faktor formirovaniia professionalnoi kompetentnosti budushchikh pedagogov [Information and educational environment of the university as a factor of the formation of professional competence of future teachers]*. (PhD diss.). Kirov [in Russian].
- Saveleva, O. A. (2004). *Razvitie informatcionnoi i kommunikativnoi kompetentnosti v sisteme informatcionnoi podgotovki studentov-psikhologov na osnove informatcionno-obrazovatel'noj sredy [Development of information and communication competencies in the system of information training of students-psychologists based on the information and educational environment]*. (PhD diss.). Krasnoyarsk [in Russian].
- Sokolyuk, O. (2016) Heneza ponyattya «informatiyno-osvitnye seredovyshche» – suchasnyy pohlyad [Genesis of the concept "information and educational environment" – a modern view]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedagogichni nauky [Collection of scientific papers of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences]*, 5, 260-267 [in Ukrainian].
- Iasvin, V. A. (2001). *Obrazovatelnaia sreda: ot modelirovaniia k proektirovaniu [Educational environment: from modelling to design]*. Moskva [in Russian].

TSYMBAL-SLATVINSKA S.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

TYPOLGICAL FEATURES OF AN INFORMATIONAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN A PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM OF INTENDING SPEECH THERAPISTS

The article deals with typological features of (types, functions, requirements, structure). The requirements for the formation and use of informational and educational environment in speech therapist training are classified into general (the correspondence of environment resources to the existing system of speech therapist training in a higher educational establishment, variation depending on specialization, in which speech therapists are trained, providing communication opportunities for all participants of an educational process, providing an opportunity to revealing students' thoughts expression on the quality of educational and methodological support etc), psychological (a clear setting of goal and tasks of intending speech therapists training process, taking into account the peculiarities of perception, memory, thinking and attention of students, a careful and detailed planning of students' activities, the desire for independent information management of future speech therapists, etc.) and pedagogical (variation depending on lecturers' needs, realized teaching methods, providing a learning opportunity in several specialties, an individualized learning of certain extracurricular courses). Requirements for creation of an informational and educational environment are identified: systematicity and structural and functional connectivity of educational material presentation; maximum opportunities realization of computer visualization of educational material; possibility of creative self-realization and modeling; possibility of independent statement of an educational task; a modular presentation of educational material. Informational and educational environment components of the higher educational establishment are identified: material and technical and software, informational resource, informational technology, methodological, organizational and personnel support. A number of main requirements is formulated, which a training system of intending speech therapists imposes on the production of informational and educational environment resources in higher educational establishments.

Keywords: typological features; structure; functions; requirements; informational and educational environment; professional training system; intending speech therapists

Стаття надійшла до редакції 09.04.2019 р.